

วิเคราะห์หลักความเป็นบัณฑิตในมธูปินทิกสูตร
Analytical Study of the Principles of Graduateship in the
Madhupindika Sutta

¹พระมหาธีรพัทธ์ เตชปุณฺณ, ²สุเทพ พรหมเลิศ

และ ³พระมหาอดิเดช สติวโร

¹Phramaha Teerapat Suksaikaew, ²Suthep Promlert

and ³Phramaha Adidej Sativaro

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University..

¹Corresponding Author's Email: teerapat9018@gmail.com.

Received: April 22, 2024; **Revised:** July 24, 2024; **Accepted:** August 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในมธูปินทิกสูตร 2) เพื่อศึกษาความเป็นบัณฑิตในมธูปินทิกสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นบัณฑิตในมธูปินทิกสูตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การศึกษาเชิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) มธูปินทิกสูตรอยู่ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สีนหาทวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุทเทสแล้วพระมหากัจจानะแสดงภาคินทเทส สาระสำคัญที่ปรากฏในพระสูตร คือ ปญฺจสัณฺญาสังขาเยมคฺคอบงฺการุชฺช แต่ถาบุรุษไม่หลงยึดในอายตนะ 12 ก็จะทำให้อนุสัย 7 ประการสิ้นสุด 2) คุณสมบัติของบัณฑิตในพระไตรปิฎก คือ คุณสมบัติด้านสติปัญญา ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภวานามยปัญญาหรือมหาปัญญา และคุณสมบัติด้านจริยา คือ การไม่เป็นผู้ล่วงละเมิดทางด้านกายและด้านวาจา โดยวิธีการปฏิบัติทางกาย ได้แก่ การสำรวมอินทรี และการปฏิบัติทางใจ ได้แก่ การปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน 3) จุดมุ่งหมายของบัณฑิตในมธูปินทิกสูตร คือ การแก้ปัญหาสิ่งที่เป็นแก่นสารของชีวิตเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น ส่วนหลักธรรมที่สงเคราะห์ ได้แก่ 1) ความฉลาดในธาตุมีประการต่าง ๆ คือ ธาตุ 18 มีจักขุ รูป จักขุวิญญาณ เป็นต้น ธาตุ 6 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ธาตุ 6 ได้แก่ สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา อวิชชา ธาตุ 6 ได้แก่ กาม เนกขัมมะ พยาบาท ไม่พยาบาท เบียดเบียน ไม่เบียดเบียน ธาตุ 3 ได้แก่ กาม รูป อรูป ธาตุ 2 ได้แก่ สังขตธาตุ อสังขตธาตุ 2) ความฉลาดในอายตนะ 12 ได้แก่ อายตนะภายนอก 6 ภายใน 6 3) ความฉลาดในปัจจัยการ คือ การเห็นความจริงที่ทำให้ผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง 4) ความฉลาดในเหตุและมีไช้เหตุ ฐานะ หมายถึง การยอมรับในสิ่งที่เป็นไปได้และสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เช่น ทำดีย่อมได้ผลดีและไม่มีการที่จะได้ผลชั่ว เป็นต้น หลักความเป็นบัณฑิตสามารถนำไป

ประยุกต์กับการสอนเยาวชนเพื่อให้รู้เท่าทันกระแสสังคมจาก Social Media ได้ บัณฑิตที่พึงประสงค์จึงไม่ใช่แค่การเรียนรู้ในความรู้ทางโลกแต่จะมีวิถีภาวะทางอารมณ์ด้วย

คำสำคัญ: หลักธรรม; บัณฑิต; มรฺอุปนิชิตสูตร; หลักความเป็นบัณฑิต

Abstract

This research article aims to: 1) investigate the structure and key content of the Madhupindika Sutta; 2) study the principles of wisdom in the Madhupindika Sutta; and 3) analyze the concept of wisdom as presented in the Madhupindika Sutta. This study employs a qualitative methodology, specifically documentary research, and analyzes data through a scriptural study of Buddhist texts.

The findings reveal that: 1) The Madhupindika Sutta is part of the Majjhima Nikaya, Mula Pannasa, Siha Nada Vagga. The Buddha provides an initial exposition, followed by an explanation from Mahakaccana. The key content of the Sutta suggests that perceptions of proliferation overwhelm individuals, but if one does not become attached to the twelve sense bases, the seven latent tendencies will cease. 2) The characteristics of a wise person according to the Tripitaka include intellectual qualities such as wisdom derived from listening (Sutamaya-paññā), wisdom derived from contemplation (Cintāmayā-paññā), and wisdom derived from meditation (Bhāvanāmayā-paññā) or great wisdom (Mahāpaññā). Moral qualities include refraining from misconduct in body and speech, achieved through restraint of the senses, and practicing meditation (both Samatha and Vipassanā). 3) The goal of wisdom in the Madhupindika Sutta is to address the essential problems of life, leading to liberation. Relevant principles include: 1) Insight into various elements, such as the 18 elements (eye, form, eye-consciousness, etc.), the 6 elements (earth, water, fire, air, space, consciousness), and others. 2) Insight into the 12 sense bases, both internal and external. 3) Understanding of dependent origination, which leads to liberation from all suffering. 4) Insight into the causality and non-causality of phenomena, accepting what is possible and rejecting what is impossible, such as the notion that good deeds yield positive results and not negative ones. The principles of wisdom can be applied to educating youth to be aware of societal influences from social media. Desired wisdom entails not only worldly knowledge but also emotional maturity.

Keywords: principles; wisdom; Madhupindika Sutta; characteristics of wisdom

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้รู้ เพราะคำว่า พุทธ มาจาก พุธ ธาตุ อันหมายถึง ในความตรัสรู้ พุทธ จึงแปล ได้ว่า รู้ เข้าใจ อันเป็นคำกริยา หรือถ้าเป็นคำนามจะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ คือ พระพุทธเจ้าโดยตรง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 30/97/337; 31/162/252) ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย สคาถวรรค อปฺปวิทิตสูตร ระบุถึงพุทธหรือผู้ตรัสรู้ 4 ประเภทอันประกอบด้วย พระสัพพัญญูพุทธะ ปัจเจกพุทธะ จตุสัจจพุทธะ และสุตพุทธะ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/7/40) หรืออีกนัยหนึ่งมี 3 ประเภท ได้แก่ 1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) พระอนุพุทธะ 3) พระปัจเจกพุทธะ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2/228/27) ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของพระพุทธเจ้าและบรรดาผู้ตรัสรู้ความจริงทั้งหลาย

อย่างไรก็ดี ความเป็นผู้รู้ (พุทธ) เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นบัณฑิต เพราะว่า บัณฑิต แปลว่า ผู้มีสติปัญญา รู้จักผิดชอบชั่วดี เว้นชั่ว ประพฤติดีได้ด้วยตนเองและสามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้ทำเช่นนั้นได้ด้วย (ทองย้อย แสงสินชัย, 2545) หมายความว่า ผู้จะตรัสรู้ได้ต้องมีความเป็นบัณฑิตอยู่ด้วยเช่นกัน เพราะรู้จักและจำแนกความดีความชั่ว ตลอดจนสอนตัวเองและผู้อื่นได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของเหล่าบัณฑิต ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มหาภิกษุจะเป็นบัณฑิต ภิกษุทั้งหลาย มหาภิกษุจะเป็นผู้มีปัญญามาก แม้ว่าเธอทั้งหลายจะพึงสอบถามเนื้อความนี้กับเรา เราก็จะพึงตอบเนื้อความนั้นเหมือนกับที่มหาภิกษุจะตอบ เรื่องนี้มีเนื้อความดังนี้แล เธอทั้งหลายจงทรงจำเรื่องนั้นไว้อย่างนี้เถิด” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/285/342)

จากการศึกษาพบว่า ความเป็นบัณฑิตในพระพุทธศาสนามีขอบข่ายที่กว้างขวาง ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น ในพระวินัยปิฎกมีพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต ภิกษุทั้งหลาย อานนท์ มีปัญญามาก ที่เข้าใจความหมายที่เรากล่าวย่อ ๆ ได้อย่างพิสดาร เธอทำผ้ากุสีบ้าง ทำผ้าอัทธมกุสีบ้าง ทำผ้ามณฑลบ้าง ทำผ้าอัทธมณฑลบ้าง ทำผ้าวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าอนุวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าคิเวยยะบ้าง ทำผ้าชังเมยยะบ้าง ทำผ้าพาหุตะบ้าง จีวรเป็นผ้าที่ต้องตัด เศร้าหมองเพราะศัสตรา เหมาะแก่สมณะและพวกโจร ไม่ต้องการ ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตสังฆาฏิตัดอดตราสค์ตัดและอันตราสค์ตัด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 5/345/214) จากข้อความเหล่านี้แสดงถึงความเป็นบัณฑิตในพระวินัยปิฎกที่เกี่ยวกับความฉลาดในการพับจีวร ดังนั้น คุณสมบัติเพียงเท่านี้ก็สามารถจัดเป็นบัณฑิตได้แล้วเพราะว่าได้เกิดจากการพัฒนาในการเป็นบัณฑิตได้ ในพระวินัยปิฎก การถูกเรียกว่า บัณฑิต แม้จะเป็นคำสุภาพ แต่อาจใช้เป็นคำพูดในลักษณะพูดกระแทกแตกตื่นได้ เช่น ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ว่า “ที่ชื่อว่า คำคำสุภาพ ได้แก่ คำคำว่า ท่านเป็นบัณฑิต ท่านเป็นคนฉลาด ท่านเป็นนักปราชญ์ ท่านเป็นพหูสูตร ท่านเป็นธรรมกถึก ท่านไม่มีทุกติหวังได้แต่สุดคิเท่านี้ นี่จัดเป็นคำคำสุภาพ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 2/15/204) จากข้อความเหล่านี้ แสดงว่าความเป็นบัณฑิตในวินัยปิฎกเกี่ยวกับ คำคำสุภาพ ไม่ได้เป็นคำหยาบ แต่กับเป็นคำกล่าวที่สุภาพเรียบร้อยและให้เกียรติกับความเป็นบัณฑิต

ในพระสุตตันตปิฎก ปันธิตตวรรค กล่าวถึง ความเป็นบัณฑิตของบุคคลต่าง ๆ เช่น พระราธะ ว่า “บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญามากชี้โทษ มักพูดปรามไว้ เหมือนผู้ชู้บอกขุมทรัพย์ และ พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/76/51)

ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรติสูตร กล่าวถึง ความเป็นบัณฑิต พบว่า เหล่าปุณฺณที่มีจิตหมกมุ่นในอุปธิทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ ท่านจะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว กำจัดความพอใจในกามคุณ 5 นี้ ผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามคุณ 5 นี้ บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นมุนี ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีจิตมั่นคงมานาน ไม่หลงโลก มีปัญญาเครื่องบริหาร หมดความทะเยอทะยาน ได้บรรลุสันติบาท ดับกิเลสแล้ว รอเวลาอยู่

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/210/305) อีกทั้งยังปรากฏความเป็นบัณฑิตในเวปจิตติสูตร แห่งคัมภีร์เดียวกันความว่า บุคคลใดเป็นคนแข็งแรง อดกลั้นต่อผู้อ่อนแรงกว่าได้ความอดกลั้นของบุคคลนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นชั้นดีอย่างยิ่ง เพราะว่าบุคคลผู้อ่อนแรงจำต้องอดทนอยู่เอง กำลังของบุคคลใดไม่เข้มแข็ง บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงกำลังของบุคคลนั้นว่า ไม่ใช่กำลังเพราะว่าไม่มีบุคคลใดกล่าวโต้ตอบบุคคลผู้มีกำลังและมีธรรมคุ้มครองแล้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/250/365)

จากข้อความเหล่านี้ แสดงว่า ความเป็นบัณฑิตในพระสูตรตปิฎกเกี่ยวกับบัณฑิตมักพูดปรามไว้เหมือนผู้ชี้บอกขุมทรัพย์ หรือเข้าใจในเรื่องกามคุณ 5 ได้อย่างแจ่มแจ้ง และบัณฑิตมีความอดทนต่อสิ่งที่เข้ามากระทบ เช่น กิเลสทั้งหลาย ในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ สุตตันตปิฎกมคคาฎก พาลทุกะ กล่าวถึงคำว่า พาลและบัณฑิตว่า “พาลา ธมมา หมายถึง ธรรมที่ทำให้เป็นพาล ปณฺธิตา ธมมา หมายถึง ธรรมที่ทำให้เป็นบัณฑิต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 34/103/20) “ธรรมที่ทำให้เป็นบัณฑิต เป็นโณ ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ทำให้เป็นบัณฑิต กุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 34/1308/329) จากข้อความเหล่านี้ แสดงว่า ความเป็นบัณฑิตในพระอภิธรรมปิฎกเกี่ยวกับ พาล คือ คนที่มีใจขุ่นมัวเป็นปกติ เป็นผลให้มีความเห็นผิด ยึดถือค่านิยมผิด ๆ และมีวินิจฉัยเสีย คือ ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร เช่น บัณฑิตเห็นว่า เหล้า เป็นของไม่ดี ทำให้ขาดสติ นำความเสื่อมมาให้หนานปการ แต่คนพาลกลับเห็นว่า เหล้า เป็นของประเสริฐ เป็นเครื่องกระชับมิตร หรือบัณฑิตเห็นว่า การเล่นไฟ เป็นอบายมุข เป็นปากทาง หรือเป็นสัญลักษณ์แห่งความฉิบหาย แต่คนพาลกลับเห็นว่า การเล่นไฟ เป็นสิ่งดี ทำให้เพลิดเพลิน

จากข้อมูลเหล่านี้ ทำให้ทราบว่า ความเป็นบัณฑิตในพระวินัยปิฎก พระสูตรตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก เน้นความเป็นบัณฑิตที่แตกต่างกันโดยในพระวินัยปิฎกเน้นพฤติกรรมระดับศีล ในพระสูตรตปิฎกเน้นพฤติกรรมระดับทวิฐหรือปัญญา ในพระอภิธรรมเน้นอัตตาเป็นธรรมที่ละเอียดอ่อน อย่างไรก็ตาม ในพระสูตรตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ปรากฏพระสูตรชื่อว่า มรฺอุปนิทฺทิกสูตร ซึ่งมีสาระสำคัญเรื่องความเป็นบัณฑิต ลักษณะของบัณฑิต เกณฑ์บ่งชี้ความเป็นบัณฑิต ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ความเป็นบัณฑิตในมรฺอุปนิทฺทิกสูตรที่มีคุณสมบัติในตัวตนและการสร้างคุณสมบัติของตัวคนที่เป็นเป้าหมายของบัณฑิตเป็นอย่างไร เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญในคุณสมบัติในตัวตน และจะให้บุคคลนั้นเปลี่ยนแปลงจากโมฆบุรุษผู้ว่างเปล่าจากมรรคผลนฤพานสู่บุคคลผู้มีคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเพื่อศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญในมรฺอุปนิทฺทิกสูตร
2. เพื่อศึกษาความเป็นบัณฑิตในมรฺอุปนิทฺทิกสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์ความเป็นบัณฑิตในมรฺอุปนิทฺทิกสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งเกี่ยวเนื่องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง วิเคราะห์หลักความเป็นบัณฑิตในมรุตปิณฑิกสูตร เป็นการวิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในมรุตปิณฑิกสูตร เป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนทัศนะของนักวิชาการทางศาสนา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความ ทางวิชาการ และบทความต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจเอกสาร (Documentary Research) แนวคิดทฤษฎี หลักการการสื่อสารในพระพุทธศาสนา ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยจะทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บริบทแนวคิด หลักการ เทคนิค วิธีการขั้นตอน ในกระบวนการที่จะเป็นบัณฑิต ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง เช่น สัปบุริสธรรม 7 ได้แก่ 1) ธัมมัญญตา 2) อัตถัญญตา 3) อัตตัญญตา 4) มัตตัญญตา 5) กาลัญญตา 6) ปริสสัญญตา 7) บุคคลัญญตา เป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถา และจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัยตำราวิชาการ และเอกสารคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักแห่งความเป็นบัณฑิตในมรุตปิณฑิกสูตร

ขั้นตอนที่ 3 ทำการศึกษาข้อมูลชั้นต่าง ๆ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ในตำราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 ประมวลวิเคราะห์ ศึกษาวิเคราะห์ความหมาย ลักษณะและประเภทของความเป็นบัณฑิตจนถึงหลักธรรมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุน และหลักเกณฑ์การวินิจฉัยความเป็นบัณฑิตตามที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และบูรณาการผสมผสานตามหลักสัปบุริสธรรมเพื่อให้เกิดแนวทางการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์จนสามารถพัฒนาตนให้เป็นบัณฑิตที่ดีได้ โดยศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการนำมาวิเคราะห์ มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องสอดคล้องกับเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อตอบปัญหาวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอผสมผสานทำการจัดหมวดหมู่ แบ่งประเภท เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์สังเคราะห์บูรณาการ ทำเป็นโมเดล นวัตกรรมองค์ความรู้ใหม่ กล่าว คือ อธิบาย ดีความ นำข้อมูลที่ได้มากำหนดเป็นกรอบออกแบบเพื่อสร้างแนวทางความเป็นบัณฑิต และตีพิมพ์เผยแพร่ผ่านรูปเล่มเอกสาร หรือไฟล์สื่อออนไลน์ต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 โครงสร้างและสาระสำคัญของมรุตปิณฑิกสูตร ผลการวิจัยพบว่ามรุตปิณฑิกสูตร อยู่ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก สีนทวารวรรค เป็นพระสูตรที่ 8 ของวรรคนี้

สาระสำคัญแสดงเหตุการณ์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ โดยทรงปรารภคำถามของพระเจ้าทศทปานิศาภยะ ทรงแสดงแต่เพียงภาคอุทเทสแล้วท่านพระมหากัจจายนะแสดงต่อจนจบภาคนิทเทส หลักธรรมที่ปรากฏในพระสูตรมีดังนี้

1. ปปัญจสัญญา ว่าด้วยความสิ้นไปแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสเครื่องเนิ่นช้า คือ ปปัญจธรรม 3 คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสที่เป็นตัวการกระทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือเื้อพิสดาร ทำให้ไขว่ไขว่ห่างออกไปจากความเป็นจริงที่ง่าย ๆ เปิดเผย ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงหรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาอย่างถูกต้องตรงไปตรงมา คือ 1) ตัณหา คือ ความทะยานอยาก 2) ทิฏฐิ คือ ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ลัทธิ ทฤษฎี อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ 3) มานะ คือ ความถือตัว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2546) ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า คือ ราคะ โทสะ โมหะ ตัณหา ทิฏฐิและมานะ อีกอย่างหนึ่ง คือ ธรรมมีอรรถว่า เครื่องเศร้าหมอง ชื่อว่า อรรถแห่งธรรมเครื่องเนิ่นช้า ธรรมมีอรรถดุจหยากเหี่ยว ชื่อว่า อรรถแห่งธรรมเครื่องเนิ่นช้า ในธรรมเครื่องเนิ่นช้าเหล่านั้น ได้แก่ 1) สุกสัญญา เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ราคะ 2) อาฆาตวัตถุ เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ โทสะ 3) อาสวะ เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ โมหะ 4) เวทนา เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ตัณหา 5) สัญญา เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้าคือ ทิฏฐิ 6) วิตก เป็นเครื่องหมายของธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ มานะ ซึ่งสัญญาที่เกิดพร้อมกับธรรม คือ เครื่องเนิ่นช้าเหล่านั้น จึงชื่อว่า ปปัญจสัญญาหรือภาคะโกฏฐาสะแห่งสัญญาเป็นเครื่องเนิ่นช้า ซึ่งชื่อว่า ส่วนแห่งสัญญาเป็นเครื่องเนิ่นช้า เพราะโดยอรรถ อันได้แก่ กองกิเลสอันเป็นฝ่ายแห่งธรรมเครื่องเนิ่นชำนั้น ๆ พร้อมทั้งนิमितศัพท์ว่า สัญญา ย่อมมีโดยปปัญจธรรมนั้น เป็นเหตุที่ทั่วไปแก่ส่วนนั้น ๆ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ความจริง คือ ส่วนแห่งปปัญจธรรม มีสัญญาเป็นเหตุ ซึ่งการละซึ่งส่วนแห่งปปัญจธรรมเหล่านั้น อธิบายว่า การตัดกิเลสมีราคะเป็นต้นด้วยมรรคนั้น ๆ ได้เด็ดขาด

2. อายตนะในมรฺูปินทิกสูตร ได้แก่ 1) อายตนะ คือ ธรรมที่มีสภาพคล้ายกับว่ามีความพยายามเพื่อยังผลของตนให้เกิดขึ้น เช่น จักขายตนะกับรูป เป็นเหตุให้การเห็นเกิดขึ้น การเห็นจัดเป็นผล 2) อายตนะ คือ ธรรมที่ทำให้จิตและเจตสิกให้กว้างขวางเจริญขึ้น 3) อายตนะ คือ อวัยวะที่ต่อระหว่างจิตกับอารมณ์ 4) อายตนะ คือ แตนติดต่อ ให้จิตหรือวิญญาณกับอารมณ์ คือ สิ่งเร้าได้ติดต่อกันแล้วสำเร็จเป็นการเห็น การได้ยิน อายตนะ 12 นั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/155/133)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ความเป็นบัณฑิตในมรฺูปินทิกสูตร ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นบัณฑิตในมรฺูปินทิกสูตรนั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเป็นบัณฑิตในธาตุ ที่ปรากฏในมรฺูปินทิกสูตรนั้นโดยส่วนมากแล้วจะเห็นได้ว่ามีคุณสมบัติของแต่ละบุคคลเป็นเครื่องแสดงความเป็น บัณฑิตไว้ ว่าบัณฑิต คือ บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา หรือเป็นผู้มีความฉลาดในประโยชน์ทั้งภพนี้และภพหน้า เป็นผู้ที่มีทั้งวิชาและจรณะที่ครบถ้วนหรือมีความรู้คู่คุณธรรม เป็นผู้ที่ดีแต่เรื่องที่ดี ๆ และพูดแต่คำพูดที่ดี ๆ ซึ่งจะกระทำทำแต่กรรมที่ดี ๆ และสามารถนำความรู้ที่ติดตัว

มาไปถ่ายทอดให้กับ มิตรที่ดี สหายที่ดี ครอบครัวที่ดี ให้ได้ทราบว่า การจะเป็นบัณฑิตได้จะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี

2. ความเป็นบัณฑิตในอายตนะ 12 นั้น เป็นเพียงต้นทางที่สามารถดูว่าเราจะเข้าใจสรรพสิ่งในโลกนี้ได้หรือเปล่า เพราะทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงหนทางสู่มรรคผลนิพพานเพียงแค่ว่าเราเข้าไปศึกษาบริบทอายตนะทั้ง 12 ที่กล่าวมานั้น เป็นความจริงทุกประการ

3. ความเป็นบัณฑิตในปัจจัยการ คือ อาการตามปัจจัย โดยอาการที่เกิดขึ้นตามปัจจัย ซึ่งก็คือ อวิชชา สังขาร ฯลฯ ชาติ ชรา มรณะ ต่างเกิดขึ้นตามปัจจัยปรุงแต่งขึ้น และเมื่อมีชาติชรา มรณะแล้ว โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็เกิดขึ้นตามปัจจัยด้วย (บรรจบ บรรณรุจิ, 2545)

4. ความเป็นบัณฑิตในฐานะและฐานะ คือ สิ่งที่เป็นไปได้และสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ โดยรู้ว่าอะไรเป็นไปได้ และอะไรที่เป็นไปไม่ได้ อะไรควรและอะไรไม่ควร โดยการสังเคราะห์หรืออนุมานเข้าหากันได้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ในอัฐฐานบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่ทวิภูมิมันนบุคคล จะพึงทำอริฐาน 6 ทวิภูมิมันนบุคคล-ผู้สมบูรณ์ด้วยทวิภูมิจึง คือ สัมมาทิฏฐิ คือ ตั้งแต่พระโสดาบันไปจะพึงทำอริฐาน 6 คือ อนันตริยกรรม 5 และอัญญสัทธกุเทส คือ การเข้ารีตเป็นที่ 6 เป็นไปไม่ได้ที่พระโสดาบันจะพึงเป็นเช่นนั้น แต่ว่าเป็นฐานะหรือเป็นไปได้สำหรับปุถุชนที่จะทำอริฐาน

คุณสมบัติของบัณฑิต จากการสืบค้นข้อมูลในคัมภีร์อรรถกถาพบได้ดังนี้

1. คุณสมบัติด้านสติปัญญา ได้แก่ 1) สุตมยปัญญาของบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาซึ่งสามารถทรงจำพระธรรม 2) จินตามยปัญญาของบัณฑิต คือ ความเป็นผู้ที่มีปัญญาและความละเอียดอ่อนแห่งธรรม 3) ภาวนามยปัญญาของบัณฑิต คือ ความเป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถพิจารณาให้เห็นอรรถแห่งธรรมนั้นได้อย่างลึกซึ้ง เป็นต้น

2. คุณสมบัติด้านจริยาของบัณฑิต ได้แก่ ความเป็นผู้ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะบัณฑิตเป็นผู้มีศีลธรรมหรือจริยาที่สมบูรณ์แบบ เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ของผู้อื่น เป็นต้น การพัฒนาความเป็นบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ปรัตโธสยะ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก ได้แก่ปัจจัยทางสังคม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า “วิถีแห่งศรัทธา” ส่วนโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ได้แก่ปัจจัยภายในบุคคล อาจเรียกง่าย ๆ ว่า “วิถีแห่งปัญญา” โดย ปรัตโธสยะ เป็นวิถีทางเบื้องต้นแห่งปัญญาและสัมมาทิฐิแต่ต้องมีโยนิโสมนสิการคอยกำกับ จึงจะสามารถรู้แยกแยะและคัดสรรเฉพาะปรัตโธสยะฝ่ายดีได้ เพราะปรัตโธสยะที่ปราศจากโยนิโสมนสิการจำให้เกิดความมกมาย หูเบา เชื่อง่าย ไร้เหตุผลและมีจิตวิญญูได้ง่าย

วัตถุประสงค์ที่ 3 การวิเคราะห์ความเป็นบัณฑิตในมรุตปิณฑิกสูตร ผลการวิจัยพบว่า จุดมุ่งหมายของบัณฑิตในพระพุทธศาสนานั้น มีจุดมุ่งหมายในการที่จะแก้ปัญหาสิ่งที่เป็นสาระสำคัญหรือแก่นสารสำคัญของชีวิต ที่มนุษย์ทุกคนสามารถพบเจอ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าเป็นภาวะอันเป็นเนื้อแท้ของชีวิต โดยการเอาชนะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย คือ หลุดพ้นเพราะความสิ้นของตัณหาโดยมีนิพพานเป็นจุดหมาย

สูงสุด วิเคราะห์หลักความเป็นบัณฑิตในมรณิกสูตร ผู้วิจัยพบว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิต ได้แก่

1. ความฉลาดในธาตุ ธาตุ คือ สิ่งที่ทรงสภาวะที่เป็นของแข็ง ของเหลวเข้ากันได้กับทุกสิ่ง ที่เป็นของร้อนทำให้สิ่งของละลายได้ และทำให้การเคลื่อนไหวของร่างกาย คือ มีอยู่โดยธรรมดาเป็นไป กล่าวคือ การเป็นผู้ฉลาดในธาตุมีประการต่าง คือ ธาตุ 18 อย่าง ได้แก่ จักขุ-รูป-จักขุวิญญาณ โสต-เสียง-โสตวิญญาณ ฆานะ-กลิ่น-ฆานวิญญาณ ชิวหา-รส-ชิวหาวิญญาณ กาย-โณ-รูป-กายวิญญาณ มโน-ธรรมารมณ์-มโนวิญญาณ ธาตุ 6 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ธาตุ 3 ได้แก่ กาม รูป อรูป ธาตุ 2 ได้แก่ สังขตธาตุ อสังขตธาตุ เป็นต้น

2. ความฉลาดในอายตนะ 12 อายตนะ หมายถึง เขต หรือแดน คำว่า อายตนะ หมายถึง เป็นที่ต่อหรือเป็นที่บรรจบหรือที่ประชุมกัน ทำให้เกิดการรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 6 คู่ หรือ 12 ชนิด ได้แก่ อายตนะภายนอก 6 ภายใน 6 ได้แก่ 1) จักขายตนะ ประสาทตา กับ รูปายตนะ ประกอบด้วยแสงที่มากระทบตาให้เห็นเป็นภาพต่าง ๆ 2) โสตตยตนะ ประสาทหู กับ สัททายตนะ ประกอบด้วยเสียง ต่าง ๆ 3) ฆานายตนะ ประสาทรับกลิ่น กับ คันธายตนะ ประกอบด้วยกลิ่นต่าง ๆ 4) ชิวหายตนะ ประสาทรับรส กับ รสายตนะ ประกอบด้วยรสต่าง ๆ 5) กายายตนะ ประสาทตามผิวหนัง กับ โณภูมัพพายตนะ ประกอบด้วยความเย็น ร้อน อ่อน แข็งต่าง ๆ ที่มากระทบกาย 6) มนายตนะ จิตหรือใจ ซึ่งเป็นผู้สัมผัสกับความคิด กับ ธัมมายตนะ ประกอบด้วยความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ที่รับรู้ได้ทางใจ

3. ความฉลาดในปัจจัยการ คือ กฎธรรมชาติที่สร้างระเบียบแบบแผนให้กับโลกและชีวิต กฎนี้มีอยู่เองโดยไม่มีใครสร้างหรือบัญญัติมันขึ้น ดังมีพระพุทธพจน์แสดงว่า “ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้น ก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย และกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงดูเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 16/20/34) นอกจากนี้ปัจจัยการยังเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งเพราะถึงสัจจะที่มีอยู่อยู่ในสามัญดังมีพุทธวจนะรับรองเอาไว้ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/306/338) จะเห็นได้ว่าการประจักษ์แจ้งในวงจรการเกิดขึ้นแห่งปัจจัยการ เท่ากับการเห็นความเป็นจริง ซึ่งการเห็นความจริงนี้เองที่ทำให้ผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

4. ความฉลาดในเหตุและมีใช้เหตุฐานะ หมายถึง สิ่งที่เป็นไปได้ คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ฐานะ หมายถึง สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ คือ ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. โครงสร้างและสาระสำคัญของมรฺปิณฑิกสูตร พบว่า มรฺปิณฑิกสูตร คือ สูตรว่าด้วยธรรมเทศนา อันไพเราะ สูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ ท่านทณทปาณิศากยะ ณ โคนต้นมะตูมหนุ่ม มีใน พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 และพระอรรถกถาจารย์ได้ให้ความหมายไว้เป็นพระสูตรที่อยู่ใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่มที่ 12 ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ 1 ในจำนวน 3 คัมภีร์ แห่งมัชฌิมนิกาย ซึ่งมรฺปิณฑิกสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับท่านทณทปาณิศากยะแสดงเป็นสูตรที่ 8 ของวรรคสอง คือ สีนาทวรรค ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะ “ปปัญจสัญญาสงฆาปหานํ คือ กิเลสชื่อว่า ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า เพราะเป็นที่เกิดขึ้นเอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/418/234, 29/505/324) ทำให้เนิ่นช้า คือ ขยายความสืบต่อนั้นให้กว้างขวาง ได้แก่ ให้ตั้งอยู่นาน โดยพิเศษ ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ ทิณฺณิ และมานะ สอดคล้องกับ พระเมธาวันรสร (สุเทพ) 2553) ได้ทำการศึกษา “หลักการของบัณฑิตที่ดี” พบว่า บัณฑิตเป็นผู้ มีความรู้ความสามารถ และการแสดงตนต่อสาธารณะบ่งบอกถึงความเป็นบัณฑิตที่ดี โดยการจำแนกว่าบัณฑิต ที่ดีนั้น ต้องมีลักษณะที่น่ารัก ที่น่ายกย่อง มีสติปัญญา สอดคล้องกับ สมชาติ กิจยรรยง (2562) ได้ทำรายงาน วิจัย เรื่อง “คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบการ” พบว่า การเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์นั้น ต้องเป็นบัณฑิตที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความสามารถที่จะทำให้องค์กรมีการพัฒนา และการเจริญเติบโตขึ้น โดยการเรียนรู้ของตัวบัณฑิตเอง สอดคล้องกับ พระมหาสมบุญ สุธมฺโม (2556) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “บัณฑิตตามพุทธวิธี” พบว่า ความเป็นบัณฑิตนั้น สิ่งที่จะต้องทำ คือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา และเป็น นักปราชญ์ จึงเรียกว่า บัณฑิต โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1) เพื่อให้บัณฑิตมีความรอบรู้เชี่ยวชาญในเรื่องพระ พุทธประวัติสามารถวิเคราะห์ 2) เพื่อให้มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นผู้นำสังคมทางด้านปัญญา และจิตใจ 3) สามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาชีวิต และสังคม เป็นต้น

2. หลักความเป็นบัณฑิตในมรฺปิณฑิกสูตร พบว่า หลักที่ทำให้บุรุษเป็นบัณฑิตได้ คือ หลักที่กำหนดรู้ ในธาตุ อายตนะ ปัจจัยการ และฐานะและอฐานะที่เป็นไปได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ปปัญจสัญญาสังฆารเป็นเครื่องทำให้บุรุษเนิ่นช้าต่อการบรรลุธรรม หลักเหล่านี้เป็นเครื่องขัดซึ่งความเนิ่นช้า ส่วนบุรุษใด ขจัดได้แล้วจะถึงซึ่งความเป็นบัณฑิต สอดคล้องกับ พระมหาจันทน์ ขนฺติพโล (2555) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาหลักปปัญจธรรมในมรฺปิณฑิกสูตร” พบว่า การนำหลักในมรฺปิณฑิกสูตรมาเป็นหลัก เจริญวิปัสสนาภาวนา ทำให้ค้นหา มานะ ทิณฺณิ ที่อาศัยอายตนะ 12 เป็นแดนเกิด สิ้นสุดลง เพราะการกำหนด รู้ในผัสสะทำให้เกิดสมาธิและปัญญาในกฎของพระไตรลักษณ์ สอดคล้องกับ ธรรมวลี ศรีเข้ม (2554) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาปปัญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ปปัญจธรรมเป็นกิเลสเครื่อง เนิ่นช้าและเป็นองค์ธรรมเดียวกันกับอุปาทานในปฏิจจสมุปบาท คือ ปปัญจธรรมทำให้เกิดสัญญาวิปลาส และทิณฺณิวิปลาสซึ่งจะแก้ไขได้โดยการละปปัญจธรรม คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อให้รู้เท่าทัน อายตนะภายใน 6 สอดคล้องกับ พาสนา จุลรัตน์ (2548) ได้ศึกษา เรื่อง “จิตวิทยาการศึกษา” พบว่า บัณฑิต เป็นผู้ที่มียุติกรรมในการแสดงออกทางด้านการกระทำที่ดี ซึ่งสอดคล้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

คือ ทำ พูด คิด ซึ่งจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีต่อบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์ในชีวิตและสามารถล่วงรู้ได้ในทันที

3. การวิเคราะห์ความเป็นบัณฑิตในมรณิกสูตร พบว่า การวิเคราะห์ความเป็นบัณฑิตในมรณิกสูตรในบทนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นประเด็นที่จะศึกษาวิเคราะห์ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) เป็นบัณฑิตฉลาดในธาตุ 2) เป็นบัณฑิตฉลาดในอายตนะ 12 3) เป็นบัณฑิตฉลาดในปัจจัยการ 4) เป็นบัณฑิตฉลาดในเหตุและมีใช้เหตุ สอดคล้องกับ บรรจบ บรรณรุจิ (2550) ได้ศึกษา เรื่อง “อสีติมหาสาวก” พบว่า ธาตุ แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ซึ่ง ธรรมดา (ความหมาย) ของตนและของผู้อื่น คือ ธาตุแต่ละตัวจะมีความหมายหลักเป็นของตนเองเสมอ สอดคล้องกับ แม่ชีดวงใจ กุทอง ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษา ชั้น 5 และอายตนะ 12 ในการเจริญวิปัสสนา” พบว่า อายตนะ 12 คือ สิ่งที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ มีอายตนะภายใน 6 คือ เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แตนต่อความรู้ ภายนอกมี 1) จักขุ 2) โสตะ 3) ชานะ 4) จิวหา 5) กาย 6) มโน ทั้ง 6 อย่าง และอายตนะภายนอก 6 ที่เชื่อมต่อให้เกิด แตนความรู้ แตนต่อความรู้ภายนอกมี 1) รูป 2) สัททวะ 3) คันธะ 4) รส 5) โผฏฐัพพะ 6) ธรรม สอดคล้องกับ (พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2541) ได้ศึกษา เรื่อง “มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท” พบว่า บัณฑิตเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษสูงกว่าบุคคลอื่น คือ คิดดี พูดดี ทำดี และเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการรู้จักคบมิตร ใช้ชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักความพอดี วางตนได้อย่างเหมาะสม มีความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล มีความถึงพร้อมด้วยศีล มีความถึงพร้อมด้วยปัญญาความรอบรู้ รู้จักแยกแยะบาป บุญ คุณ โทษ ชั่ว ดีประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้ในสิ่งที่ควร และสิ่งที่ไม่ควรออกจากกันได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการนำไปประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าพุทธธรรมที่ปรากฏในพระสูตรที่ชื่อว่า มรณิกสูตร มีหลักแห่งความเป็นบัณฑิตอยู่ ผู้วิจัยจึงได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นรูปแบบการสอนธรรมแก่เยาวชน เพราะในปัจจุบันกระแสสังคมใน Social Media ทำให้เยาวชนห่างไกลจากพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า การนำหลักแห่งความเป็นบัณฑิตมาใช้ จะช่วยปลูกฝังค่านิยมที่เป็นประโยชน์แก่เยาวชน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

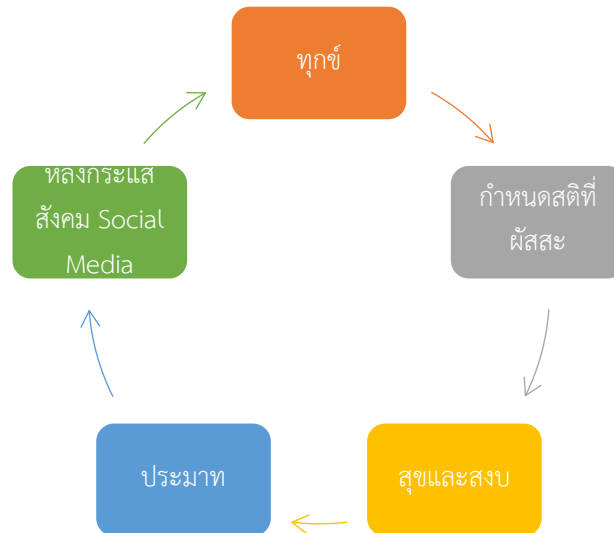
เนื่องจากว่าผู้วิจัยมีหน้าที่ให้ความรู้แก่เยาวชนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำผลของการวิจัยเรื่องหลักความเป็นบัณฑิตในมรณิกสูตรมาประยุกต์ใช้ในการสอน กล่าวคือ รูปแบบพุทธธรรมที่เป็นประโยชน์ในช่วงวัยรุ่นที่สามารถสอดแทรกในแผนการสอน มีขั้นตอน ได้แก่

1. เริ่มต้นด้วยคำถามว่า ทำไมนักเรียนจึงต้องศึกษาหลักแห่งความเป็นบัณฑิต พร้อมทั้งให้ความหมายของคำว่า บัณฑิตในทางพระพุทธศาสนาและแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดมาจากการเสพ Social Media มากเกินไป

2. เมื่อนักเรียนเข้าใจแล้ว จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เช่น การทำกิจกรรมกลุ่มที่ปลูกฝังเรื่องการมีน้ำใจและการทำกิจกรรมส่วนตัว เช่น การเจริญสติผ่านทางอายตนะในระยะเวลานั้นๆ ทั้งนี้ให้จัดการจัดจ้อกับ Social Media ให้ได้มากที่สุด

3. ผู้สอนแสดงสื่อที่นำเสนอเรื่องคุณธรรมว่า Social Media ก่อให้เกิดความทุกข์อย่างไร และนำเสนอสื่อความรู้ทำให้สังคมและโลกน่าอยู่ด้วย

4. สรุปผลให้นักเรียนฟังว่า หลักความเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนาทำให้ตนเอง ผู้อื่น และสังคมสงบสุข โดยการหลีกเลี่ยงกระแสสังคมใน Social Media และเข้าสู่อการช่วยเหลือกันและกันในสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

แผนภาพที่ 1 : กระแสสังคมอันเป็นเหตุของการเกิดทุกข์ของวัยรุ่น และการแก้ปัญหาโดยกำหนดสติ

ผลของการประยุกต์ใช้องค์ความรู้นี้ คือ นักเรียนที่ฝึกตามวิธีหลักแห่งความเป็นบัณฑิตจะรู้เท่าทันความต้องการของตนเองมากขึ้น เพราะความต้องการของเยาวชนในวัยนี้คือการปล่อยใจตามกระแสสังคมที่พรุ้งพรุ้งทุกช่องทาง การชี้ให้เห็นว่าความทุกข์เกิดจากสาเหตุดังกล่าวทำให้เยาวชนระมัดระวังการเสพสื่อมากขึ้น และเมื่อเกิดทุกข์ก็จะสามารถกำหนดสติให้เท่าทันอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้หลักความเป็นบัณฑิตในพระสูตรจะมุ่งเน้นที่การหลุดพ้น แต่ในความเป็นจริงก็สามารถปรับใช้ให้ตรงกับบริบทของผู้เรียนและสังคมได้ ดังที่ผู้วิจัยแสดงมาในข้างต้น

สรุป

หลักแห่งความเป็นบัณฑิตในมรุตินิสถมรมองว่า ปัญจธรรมเป็นเครื่องทำให้การบรรลุธรรมผลเนิ่นช้า เพราะปัญจธรรมบ่งชี้ถึงความประมาทในผัสสะ กล่าวคือ ความไม่เท่าทันในอายตนะภายในและภายนอกกระทบกัน เมื่อผู้ฝึกตนสามารถเข้าใจธรรมชาติแห่งผัสสะและการเกิดทุกข์ได้ก็จะสามารถขจัดเสียซึ่งอวิชชาและถึงซึ่งความเป็นบัณฑิต ทั้งนี้การนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงบริบทของผู้เรียนและสังคมที่กำลังเผชิญปัญหาคือความทุกข์จากการเสพสิ่งภายนอกมากเกินไป สิ่งเหล่านี้สร้างอิทธิพลซึ่งก่อให้เกิดความตณหาหรือสมุทัยในอริยสัจ ดังนั้น การแก้ปัญหาโดยใช้หลักสติปัญญาโดยกำหนดรู้ตามผัสสะที่มี

อายตนะ 12 เป็นแดนเกิดจึงเป็นวิธีที่สอดคล้องกันกับพระสูตร เยาวชนที่กำลังหาทางออกให้กับชีวิตของตนเอง ย่อมได้ประโยชน์จากการเจริญสติปัฏฐาน เพราะจะทำให้รู้จักตนเองและเข้าใจธรรมชาติของสุขและทุกข์มากขึ้น ภายภาคหน้าควรมีการฝึกให้เยาวชนใช้การกำหนดอายตนะเพื่อเท่าทันผัสสะในชีวิตประจำวัน โดยทำให้ง่ายและกระชับ เพราะมนุษย์ในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มจะมีสมาธิสั้นจนส่งผลถึงอารมณ์ที่ใจร้อนและอดทนไม่ได้ นาน เมื่ออนาคตของชาติมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ก็จะทำให้งานที่กำลังทำประสบผลสำเร็จและเกิดความคิดสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมให้กับสังคมและประเทศชาติต่อไป เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วประเทศชาติจะได้ทั้งบัณฑิตทางโลกคือมีศาสตร์แห่งการประกอบอาชีพและทางธรรมคือมีศิลปะในการใช้ชีวิตควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า หลักการปฏิบัติเพื่อเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์และสามารถบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง เพราะหลักธรรมที่ปรากฏในธัมมปิณฑิกสูตรนั้น ถือว่า ครอบคลุมทั้งปัญจสัญญา อายตนะ 12 วิญญาณ 6 ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นแนวทางในการศึกษาในพระพุทธศาสนา โดยมีหลักธรรมที่สำคัญ เช่น ขันธ์ 5 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท และหลักธรรมอื่น ๆ อีกมาก ที่เราสามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงกันได้ รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกหลายรูปแบบ ดังนั้น สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาควรนำหลักแห่งบัณฑิตไปใช้ดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ ปรับรูปแบบ แผนนโยบายมุ่งเน้นความรู้ทางโลกคู่กับความรู้ทางธรรม โดยจัดให้มีการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นประจำตาม หลักการปฏิบัติเพื่อความเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ ส่วนสถาบันใดที่ปฏิบัติตามอยู่แล้วก็จัดให้มีการปฏิบัติธรรมที่เข้มข้นควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาทางโลกโดยแบ่งสัดส่วนเวลาให้มีการเจริญจิตภาวนามากขึ้น ถ้าสถาบันใดทำได้เช่นนี้แล้วก็ขึ้นชื่อได้ว่าพัฒนาบุคลากรให้มีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ทั้งทางสติปัญญาและคุณธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักความเป็นบัณฑิตที่สงเคราะห์ลงในมงคล 38 ประการ โดยนำมาอธิบายให้ชัดเจนว่าข้อใดต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะจัดเป็นมงคล 38 ประการ เพราะหลักความเป็นบัณฑิตกับมงคล 38 ล้วนเป็นหลักการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นการศึกษาควบคู่กันเปรียบเป็นการเพิ่มมิติทางการศึกษาให้เห็นแง่มุมอื่นมากยิ่งขึ้น

2.2 ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักในการเป็นบัณฑิตที่เกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท ว่ามีแนวทางปฏิบัติอย่างไร และมีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไรในการเป็นบัณฑิต เพราะหลักปฏิจจสมุปบาท คือ หลักธรรมที่มีเหตุและผลของการเวียนว่ายตายเกิด หลักธรรมในการเป็นบัณฑิต เช่น อายตนะ 12 ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักดังกล่าว ดังนั้น การศึกษาควบคู่กันจึงทำให้ได้ข้อมูลว่า การปฏิบัติเพื่อความเป็นบัณฑิตส่งผลเกิดการดับสูญแห่งสังสารวัฏอย่างไร

2.3 ศึกษาวิเคราะห์หลักความเป็นบัณฑิตในมธูปินทิกสูตรที่จะสามารถใช้ในการพัฒนาบุคลากร โดยเลือกองค์กรใดองค์กรหนึ่งมาเพื่อทำการวิจัย ตามขั้นตอนและวิธีการของงานวิจัย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง กับองค์กรนั้น ๆ และสามารถผลิต บัณฑิต ผู้มีความรู้ความสามารถและนำพาสังคมและประเทศเจริญขึ้นได้

บรรณานุกรม

- พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม. (2556). *หลักสูตรอารยชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธาวิญญู (สุเทพ). (2564). *คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ตามแนวไตรสิกขา*.
วิทยานิพนธ์ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาจำนงค์ ขนติพโล. (2555). *ศึกษาหลักปปัญจธรรมในมธูปินทิกสูตร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2541). *มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท*. ปทุมธานี: ฐานการพิมพ์.
- พาสนา จุลรัตน์. (2548). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีดวงใจ กุทอง. (2557). *ศึกษา ชั้น 5 และอายตนะ 12 ในการเจริญวิปัสสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทองย้อย แสงสินชัย. (2545). *บาลีวันละคำ*. สืบค้น 9 เมษายน 2567 จาก <https://dhamtara.com/?p=4495>.
- ธรรมวลี ศรีแหม่ม. (2554). *การศึกษาปปัญจธรรมในพระพุทธานุชาตนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2550). *อสีติมหาสาวก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2545). *ปฏิจลสมุปปาท*. กรุงเทพฯ: พรบุญการพิมพ์.
- สมชาติ กิจยรรยง. (2562). *การศึกษาความต้องการคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบการ*.
รายงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.